

CYRANO, CYRANO

Husztai Péter ars poeticája

Van abban valami nemes anakronizmus, ahogy Husztai Péter a színházat műveli. Műveli – a szó minden értelmében: a színpadon, a rendezői székben, a katedrán és az íróasztal mellett. Évtizedek óta. Mióta az eszét tudja, erre készül. Gimnazista korában rendező akar lenni, de Várkonyi Zoltán nem veszi komolyan a felnőttes ambíciót, mit tudhatsz te erről, fiam, előbb menj föl a színpadra, a többit meglátjuk.

Husztai Péter pályáját a Madách Színházban Ádám Ottó direktori-rendezői koncepciója indítja, Pártos Géza és a legendás társulat szerető figyelme kíséri. Az üstökösként feltűnő színész negyven év elteltével „állócsillagnak” bizonyul. A kifejezést egy rendezőkolléga használta Husztai Péter hatvanadik születésnapja és a színházban eltöltött negyvenedik évada alkalmából. Ritka gesztus ez manapság. Fukarul bánnak vele, pedig nemcsak arra vet jó fényt, akire mondják, hanem arra is, aki nem röstelli – nem sajnálja – kimondani. Husztai Péter ez alatt az idő alatt minden „oroszlánt” eljátszott. Sok koronás főt és sok olyan figurát, aki a jellemére érdemelt volna koronát. És komédiázott, intrikált meg énekelt is, ha szerette a rá osztott szerepet, ha nem.

Egy színigazgató bizalma nagy megtiszteltetés és nagy teher. Husztai élt vele és cipeli azóta is, és a Madách Színház nagy szeriákat köszönhet neki. A kétszázvalahányadik előadás után szerettem volna megnézni a *Hegedűs a háztetőn*-ben, de nem sikerült titokban, a tudta nélkül jegyet szerezni rá. Hiába mondtam a pénztárban, hogy hivatalból kéne tudnom, melyik nap játszik ő, nem árulták – nyilván nem árulhatták – el. Aztán láttam azt az ominózus „állócsillagos” születésnapjára Tevjét, és ritka szép pillanatnak lehettem tanúja: a közönség állva ünnepelte.

A nagy teherhez csak annyit, hogy időközben a kritikát is megtanulta értékén becsülni. Sőt gyakorolni is. Egy időben kedvenc társulati szórakozás volt a Madáchban a „kritikai meteorológia”: a bemutató estéjén megírták a másnapi véleményeket, kinek-kinek jellemző kifogásaival, szóhasználatával. Kár volt ezeket kidobni, szép műfaj veszett

oda. De jobb a békesség.

A színészi karrier azonban csak az egyik, a látványosabbik vonulata ennek a szabályos, eszményi ívű, szerencsés pályának. Nem sorolom fel, milyen díjakkal járt. Huszti minden irigyelhetőt megkapott, és pedig – utólag nem nehéz megállapítani – a legjobb ütemben. Ezeken, pontosabban a velük járó következményeken túltette magát. Egy valamire büszke nagyon, a pedagógusi tevékenységéért odaitélt Apáczai Csere János-díjra. Ezt a kitüntetést nem szokták irigyelni. Merthogy Huszti Péter a továbbiakban előbb tanárként, aztán rendezőként és íróként is debütált.

A könyvek. Első két kötete: a *Királyok az alagútban* (1985) a Szépirodalmi Kiadónál, a második, az *Emlékpróba* (1995) a Welcome gondozásában jelent meg. A harmadik az Európánál, ennek a kötetnek alulírott a szerkesztője. Alulírott szerkesztő meglepetten tapasztalta, hogy ahhoz képest, hogy Huszti Péter mennyi mindent eljátszott, a kéziratban kevés szerepnek, előadásnak van írásos nyoma. Mintha eleve a válogatott emlékeit akarná megörökíteni: „Azt írom csak, mi szívemből fakad.” Lám csak, egy mai Cyrano!

Jöttek a további meglepetések: nem adja olcsón! Recsegnek-ropognak a memoár keretei. Itt még az anekdota is dupla fenekű. Elmesél egy mulatságos történetet remekül – ez már magában sem egyszerű, nemhogy színésznek, írónak sem volna az –, ez a történet azonban nemcsak sztoriként érdekes: mögötte mindig ott az ember, a „sárból, napsugárból” gyúrt esendő madáchi teremtmény, és ott a csendes üzenet. Az *ember tragédiájá*-ban egyébként az idők során minden fontosabb szerepet eljátszott (Évát kivéve, de ezt ne rójuk fel neki). Innen kötetének címe, innen a mottó, ennél a darabnál időzik több írásában is. Mert a hús-vér ember sohasem homogén, vallja. Őt sem az életben, sem a színpadon nem érdekelte a „fehér-fekete”.

Olyan ez a kötet, mint Huszti Péter mesterségének címe, a maszk: a fél arca sír, a másik fél nevet. Olyan röhögtetően és megejtően emberi. Egy szép napokat látott hivatásról szóló üzenet, amely optimizmusra kötelez. Ahogy Huszti egy-egy helyzetet leír, egy-egy kollégát megelevenít, abban pedig valami színpadon pallérozott dramaturgia érvényesül. Tanítani lehetne. A téma felépítését, a tagolását, a gondolatritmusát, az árnyalt kifejezésmódot, az ízléssel adagolt humort, bölcsességet, pátoszt. A lényegét. Ebben a kötetben semmi sem véletlen. Egy mondatért, egy más által leírt kétségkívül nagyszerű gondolatért például úgy megverekedett a szerkesztőjével, hogy annak leesett az álla. A művészi hitvallásával bátyázta körül. Mert ez a gondolat – állítja – most már az övé is. „Nehéz dolog öregkorunkban elviselni a fényt, amelyet fiatalon gyújtottunk!” – mondja Zsigmond király Háry Gyula: *Isten, császár, paraszt* című drámájának a végén. Huszti Péter mint öreg színész – érdekes gondolat. Már csak azért is, mert az ember Peer Gyntöt, Hamletet, Jagót, Böffen Tóbiást és még számtalan színpadi arcát egyszerre látja benne.

Maradt a mondat. Majd hozzáöregszik. Cyrano sem tűrte volna, hogy a művében imitt-amott változtassanak.

Emlékezetes írói teljesítmény aztán a Jago-figura születése is. Vagy Tolnay Klári lélektani metamorfózisa. Ion Bog küzdelme rövidre szabott életének értelméért. Bessenyei Ferenc, Pécsi Sándor vagy Márkus László egy-egy jellemvillanása. Kiss Manyi manyikasága.

Klasszikus drámákat életben tartani, kortárs magyarokat sikerre vinni – ez minden színház aranykora. Hány évenként jön el az aranykor? És újra csak a *Cyrano* jut eszembe:

„A szegedi előadásokon zsúfolásig megtelt a hatalmas tribün. Az előadás végén tombolt a közönség. Pedig nem dübörgött a zene, nem volt tánckar, tűzijáték, csupán a szöveg muzsikált.

Rostand, Ábrányi és mi.

És ez elég volt.

Mikor a dráma végén, mint néhány éve a *Peer Gynt*-ben, megint egyedül maradtam a Dóm tér hatalmas égboltjával, s a temérdek csillag alatt elmondtam Cyrano utolsó szavait, úgy éreztem, hogy érdemes volt ezt a pályát választanom.

...verekedni kell

Még akkor is, ha nem bíztat siker!

...Ha majd előttem föltáru az ég

S jó Istenemhez felszállok a mennybe:

Magammal tisztán, tündöklőn viszem be.

Mert feltja nem volt egy parányi sem...

És ez, gazok... a becsületelem!

A monológ alatt, a haláltusában, a botommal mint egy hatalmas karddal szabdaltam a levegőt, majd az utolsó szó előtt megmerevedtem. Cyrano a Dóm téren így halt meg. Állva. Mert a fák állva halnak meg.

Az utolsó előadás után még éjjel bontani kezdték a díszleteket, s csomagolták a ruhákat, a kellékeket. Nem szeretek búcsúzkodni sehol. Sem repülőtéren, sem pályaudvaron, sem kapuban. Mert félek, hogy...

Becsuktam magam mögött öltözőm ajtaját, s elindultam a kocsim felé. Közben egy pillanatra megálltam a színpadon, s néztem a nyüzsgést. Utazóládákba kerültek a kosztümök, kardok, csizmák, kesztyűk, lobogók, pisztolyok. Ahogy tollbokrétás kalapom is melljük került, egy kicsit összeszorult a gyomrom. Hé! Mi nem találkozunk többé. Hát Isten áldjon, te nagypofájú, nagyszívű, korszerűtlen gascogne-i."

Az. Korszerűtlen. Anakronisztikus. És mégis – vagy épp azért...

Most, amikor mindenki őt ünnepli, Huszti Péter nem a piederstálján illegeti magát, hanem szigorú napirendben rohangál színpad és katedra közt, mert – mint mondja – „dolgozni kell”. Igen. Divatok jönnek, divatok mennek, csak egyvalami nem avulhat el: a megszállottak hite. Don Quijote fanatizmusa, Cyrano tartása, a Művészember megvesztegethetetlensége. Legalábbis azé, akibe a „napsugárból” egy kicsikével több jutott.